

De kleurrijke mondelinge tradities van de Nederlandse Caribische eilanden

Verhalen, liederen en spreekwoorden
Geschreven door Rose Mary Allen

Orale (mondelijke) literatuur op de Nederlandse Caribische eilanden heeft een rijke en diverse traditie die diepgeworteld is in de geschiedenis. Afrikaanse, inheemse en Europese culturele invloeden hebben allemaal bijgedragen aan de ontwikkeling van deze unieke en gevarieerde literaire traditie. Het omvat een breed scala aan verhalen, liedjes, mythes, spreuken, fabels, poëzie, zang, spreekwoorden, raadsels, tongbrekers, recitaties, historische vertellingen en teksten voor religieuze rituelen. Deze worden mondeling doorgegeven van generatie op generatie en hebben lange tijd gediend als het belangrijkste communicatiemiddel om ideeën, kennis en geschiedenis uit te drukken en te verspreiden.

Heel lang is orale literatuur ondergewaardeerd. Naast het bieden van amusement, dient mondelinge literatuur ook om de morele en ethische waarden door te geven aan toekomstige generaties, en als een opslagplaats van kritische kennis, filosofie en wijsheid. In de Nederlandse Caribische eilanden variëren zij in taal, gezien de diverse taalkundige achtergronden van de Caribische eilanden onder Nederlands bestuur. Op de Benedenwindse eilanden wordt de orale literatuur vaak in het Papiaments uitgevoerd, terwijl op de Bovenwindse eilanden Engels de gebruikelijke taal is voor deze kunstvorm.

Nansi/Anansi

Verhalen vormen een belangrijk onderdeel van de orale literatuur. Deze verhalen worden van generatie op generatie doorgegeven en kunnen verschillende onderwerpen behandelen, zoals de oorsprong van de wereld, de avonturen van helden en heldinnen, en morele lessen. Een populair genre binnen de orale literatuur zijn de [Nansi-verhalen](#), in Suriname Anansi genoemd, waarin Nansi allerlei trucs uithaalt. Nansi-verhalen zijn vooral in delen van West-Afrika en het Caribisch gebied heel populair. Deze verhalen draaien vaak om de slimme spinfiguur Nansi/Anansi, die bekend staat om zijn sluwheid en vaak zijn trucs gebruikt om zijn doelen te bereiken of zichzelf uit lastige situaties te redden.

Door de eeuwen heen zijn er talloze variaties van deze verhalen ontstaan, waarin Nansi verschillende avonturen beleeft, interacties heeft met andere dieren en menselijke eigenschappen zoals hebzucht, luiheid en slimheid belichaamt. Deze verhalen worden niet alleen verteld om te vermaken, maar ook om morele lessen over te brengen, sociale normen te benadrukken en vaak om de kracht van slimheid en inventiviteit te vieren. Dat gebeurt vooral in omstandigheden waarin Nansi als een minder machtig personage wordt voorgesteld, zoals tegenover grotere dieren of bovennatuurlijke wezens. Op de Bovenwindse eilanden Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba werden de verhalen van Brerr Rabbit gebruikt.

Mystieke verhalen

Minder bekend zijn de mystieke verhalen van mensen die terug konden vliegen naar Afrika, zolang ze geen zoutkorrel hadden geproefd, want zout bond iemand aan de aarde. Deze verhalen onthullen diepgewortelde geloofsovertuigingen en spirituele verbondenheid met het land van de voorouders. Deze werden verteld in samenhang met de *kantika di bula bai*, en symboliseren het verlangen om aan de (slavernij)situatie te ontsnappen. Naast deze mystieke vertellingen werden er ook talloze spookverhalen en mythen verteld. Deze verhalen wekten gevoelens van spanning, mysterie en verwondering op. Ze kunnen gaan over geesten die rondzwerven in afgelegen bossen (op de Benedenwindse eilanden *mondi* genaamd), maar kunnen ook vervloekte voorwerpen zijn die ongeluk brengen aan mensen.

Naast vermaak dienen verhalen ook als een middel om culturele waarden en normen over te brengen, sociale structuren te versterken en gemeenschappen te verbinden. Ze zijn ook een manier om de mysteries van het leven te verkennen, angsten te confronteren en de band met de natuur en het bovennatuurlijke te versterken, en zijn dus een weerspiegeling van de geschiedenis, tradities en levenswijze van verschillende culturen, en dragen bij aan het behoud van de culturele identiteit. De meeste verhalen werden vroeger vooral in de avonduren verteld, vlak voor het slapengaan. Ook werden er verhalen verteld tijdens begrafenisrituelen zoals de *ocho día*, zoals bijvoorbeeld de Nanziverhalen. Het ritueel van de *ocho día* is een acht dagen durend ritueel na de begrafenis van een overledene, dat ook op Aruba, Bonaire en in Suriname bestaat.

Sociale en politieke liederen

Liederetjes worden vaak gebruikt om emoties uit te drukken, gebeurtenissen te herdenken, of om sociale en politieke kwesties aan te kaarten. Deze vormen van orale literatuur worden vaak begeleid door muziekinstrumenten en worden uitgevoerd bij verschillende gelegenheden, zoals oogstfeesten (de *Seú* en de *Simadan* op Bonaire) en gemeenschapsbijeenkomsten, zoals bij de *tambú* op Curaçao en Aruba, en de *barí* op Bonaire. *Tambú* en *barí* dienden vaak als een medium van sociaal en politiek protest en verzet. Ritmische drumbeats en betekenisvolle teksten brachten een krachtige boodschap over aan de luisteraars en de dansers. De *shon* (slaveneigenaar) kon deze boodschappen niet verstaan, omdat ze werden gecommuniceerd in een voor hem ondoordringbare geheimtaal. Gedurende lange tijd werden deze expressievormen verboden door staat en kerk. *Tambú* en *barí* hadden behalve de functie als protest, ook het uitlokken van regen, amusement en sociale spot.

De *dande* van Aruba is verwant aan de *tambú*, en wordt gezongen en gespeeld rond Oud en Nieuw. Groepen gaan rond om van huis tot huis het Nieuwjaar te bezingen. Vaak is er één voorzanger en antwoorden de andere leden van de groep op zijn melodie. De zangers worden begeleid met een viool of accordeon, een trom (*tambor*) die met een stokje wordt bespeeld, de *cuarta* (kleine gitaar) en de *wiri* (metalen rasp), soms ook met gitaar, marimba en maraca's.

Er zijn diverse werklieden die worden gezongen tijdens het werk, zowel voor vrouwen als mannen. De *kantika di makamba* [letterlijk: liederen van de Nederlander], traditionele werklieden op Curaçao en Bonaire, en hun soortgenoot *shanties songs* op de Bovenwindse eilanden, kunnen hieronder worden geschaard. Deze liederen hadden als functie om het werk aangenamer te maken en te verlichten. Vaak had een voorzanger de leiding, terwijl anderen soms reageerden in respons. Heel bekend waren de liederen gezongen tijdens ringspelactiviteiten.

Spreekwoorden

Spreekwoorden (*proverbio*) zijn een traditioneel en levend onderdeel van de taal, doordrenkt met de wijsheid en ervaringen van generaties. Ze fungeren als krachtige instrumenten om complexe ideeën op een beknopte en pakkende manier over te brengen. Naast het verschaffen van praktische richtlijnen en levenslessen, zijn spreekwoorden ook cultureel en sociaal geladen, waarbij ze normen, waarden en sociale interacties sturen. Ze vormen een essentieel onderdeel van de culturele identiteit en het erfgoed van een samenleving, en worden vaak gebruikt om een gevoel van gemeenschap en verbondenheid te bevorderen. Daarnaast hebben spreekwoorden verschillende functies binnen een taalgemeenschap. Ze kunnen dienen als richtlijnen voor ethisch gedrag, waarbij ze een collectieve gedragscode vaststellen en ondersteunen.

Tegelijkertijd dragen ze bij aan de esthetiek van de taal, waarbij ze poëtische en symbolische uitdrukkingen toevoegen aan alledaagse communicatie. Bovendien fungeren spreekwoorden als een effectieve manier om communicatie te vergemakkelijken en conflicten te verminderen, doordat ze complexe situaties vereenvoudigen en emoties kalmeren. Kortom, spreekwoorden zijn meer dan alleen maar gezegden; ze zijn levende uitdrukkingen van de cultuur, geschiedenis en waarden van een gemeenschap, die dienen als gidsen voor het dagelijks leven en als bronnen van inspiratie en reflectie.

In de loop der tijd hebben onderdelen van de orale literatuur een transformatie ondergaan, waarbij ze zich hebben aangepast aan de hedendaagse context om de menselijke ervaring, gevoelens, houding en kennis te benadrukken

Verder lezen

- Verschillende vormen van eilandelijke orale literatuur zijn te vinden in de twee delen van *De kleur van mijn eiland; ideologie en schrijven in het Papiamentu sinds 1863*, van Aart G. Broek, Sidney Joubert en Lucille Berry de Haseth. Leiden: KITLV, 2006.
- Ook zijn veel liederen in de oorspronkelijke taal met vertaling te vinden in het *Album van de Caraïbische poëzie*. Samengesteld door Michiel van Kempen en Bert Paasman. Inleiding Noraly Beyer. Amsterdam: Rubinstein, 2022.
- Rose Mary Allen, *Di ki manera? A Social History of Afro-Curaçaoans, 1863-1917*. Universiteit Utrecht 2007. (Diss.)
- Aart G. Broek, 'From an Oral Tradition to an Oral Literature Vicissitudes of Texts in Papiamentu (Aruba, Bonaire and Curaçao).' In: *Journal of Caribbean Studies*, 10 (1995), nr. 3, Summer and Fall, pp. 261-282.
- Ruth Finnegan, '1. The 'Oral' Nature of African Unwritten Literature.' In: *Oral Literature in Africa. World Oral Literature Series: Volume 1*, 2012.
- Rushika Gill, *Oral Literature: Its Significance and Analysis. International Journal of English Language Literature and Translation Studies*. Vol. 4. Issue 2, 2017 (April-June).
- UNESCO, *Manual on Oral Traditions and Expressions with a view to the implementation of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, UNESCO Paris, 2006.
- B. Jos de Roo, *Praatjes voor de West: de Wereldomroep en de Antilliaanse en Surinaamse literatuur 1947-1958*. Haarlem: In de Knipscheer, 2015.
- René V. Rosalia, *Tambú; De legale en kerkelijke repressie van Afro-Curaçaose volksuitingen*. Zutphen: Walburg Pers, 1997.
- Willem Rutgers, *Schrijven is zilver, spreken is goud: oratuur, auratuur en literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba*. Utrecht 1994. (Diss.)
- Wim Rutgers, *Beneden en boven de wind: literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba*. Amsterdam: De Bezige Bij, 1996.

<https://www.literatuurgeschiedenis.org/20e-eeuw/de-kleurrijke-mondelinge-tradities-van-de-nederlandse-caribische-eilanden>